

УДК 371.134+373(075)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11496>

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Галина Бойко¹, Олена Танчин²

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA–79005*

¹halyna.boyko@lnu.edu.ua;

²Olena.Tanchyn@lnu.edu.ua

У статті йдеться про економічне виховання дітей старшого дошкільного віку. Визначено сутність поняття «економічне виховання» з позиції досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Визначено, що економічне виховання дітей дошкільного віку передбачає наявність усталеного послідовного взаємозв'язку між основними її структурними компонентами – знаннями, вміннями і діями. Схарактеризовано важливі завдання економічного виховання дітей (забезпечення отримання дошкільниками необхідних економічних знань у межах їхнього життєвого досвіду, формування вміння використовувати доречно набутий економічний досвід у ігровій та трудовій діяльності дітей, побутових ситуаціях, використання дошкільниками необхідної інформації), а також етапи економічного виховання (орієнтовно-адаптивний, діяльнісно-поведінковий, діяльнісно-творчий). Проаналізовано використання дидактичної гри як засобу економічного виховання дошкільників. Схарактеризовано, що дидактична гра є засобом навчання, який можна використовувати для надання певних знань, а також їх закріплення. Визначено, що в процесі дидактичної гри дитина опиняється в умовах, де вона має можливість самостійно, без сторонньої допомоги, діяти і здобувати власний економічний досвід. За допомогою економічної гри в дошкільників можна формувати економічне мислення, фінансову грамотність та навчити правильно приймати управлінські рішення. Визначено, що результатом економічного виховання дитини є формування її економічної вихованості. Виділено компоненти економічної вихованості старших дошкільників, а саме когнітивний та діяльнісний. У дослідженні продемонстровано авторську дидактичну гру з особливостей формування уявлень у дошкільників першочергових та другорядних потреб з питань економічного виховання. Описано дидактичну задачу, ігрове завдання та ігрові правила, а також сутність дидактичної гри з економічного виховання. Доведено ефективність запропонованої програми з економічного виховання старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: економічне виховання, потреби, споживчі, діти дошкільного віку, дидактична гра, дидактична задача, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. В умовах сьогодення відбуваються постійні зміни економічних умов життя, які вимагають від людини прояву відповідної поведінки. Соціальний та економічний розвиток держави здебільшого залежить від рівня фінансової культури громадян та її економічної обізнаності. Матеріальне становище кожної людини залежить від її економічної, фінансової обізнаності та культури. Економічна культура формується в процесі життя людини завдяки економічному вихованню, яке варто розпочинати з дошкільного дитинства. Зростає інтерес до економічного виховання дошкільників, оскільки представники влади на державному рівні усвідомлюють вплив економічної вихованості (яка є результатом економічного виховання) на розвиток економіки, вміння користуватися фінансовими послугами і, відповідно, надходження грошових коштів від населення до фінансових установ.

Економічне виховання дошкільників передбачає наявність усталеного послідовного взаємозв'язку між основними її структурними компонентами – знаннями, вміннями і діями. Перед закладами дошкільної освіти постає питання методів та засобів економічного виховання дітей. На нашу думку, найбільш вдалим засобом економічного виховання є дидактична гра. Застосування саме дидактичної гри в економічному вихованні дошкільників продиктовано тим, що завдяки їй відбувається не лише набуття певних знань, а й ці знання стають ґрунтовними. За допомогою дидактичної гри діти старшого дошкільного віку отримують та набувають початкових економічних умінь і навичок, які необхідні для майбутньої життєдіяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми.

Питаннями економічного виховання займалося багато науковців із різних позицій. Економічне виховання з позиції вирішення завдань морального та трудового виховання досліджували О. Дибіна, Р. Жуковська, Л. Загик, С. Козлова, Ю. Лелюк, В. Логінова, Т. Маркова, В. Нечаєва, Е. Радина та ін. Економічним вихованням з позиції ставлення до грошей займалися В. Зелізер, П. Плінер, Д. Фрідман. Питаннями щодо формування в дошкільників основних економічних уявлень присвятили свої праці С. Джонс, Г. Маршал, М. Сігал, А. Фенем та ін. Щодо набуття дошкільниками елементарного економічного досвіду – Т. Богдан, Н. Найдьон [3]. Т. Боршуляк визначала завдання економічного виховання дошкільників [1]. Л. Галкіна досліджувала та описувала умови успішного засвоєння елементарних економічних знань дітьми. Компонентами економічного виховання дітей займалися С. Іванчук, Н. Бонзарєва [3].

Комплексно до процесу економічного виховання підійшла А. Сазонова, яка присвятила своє дослідження формуванню первинного економічного досвіду дошкільників через ігрову діяльність. Н. Бібік, В. Бондар, І. Гудзик,

Н. Кудикіна, Н. Підгорна, О. Савченко, Г. Тарасенко, В. Тіменко досліджували можливості та перспективи використання ігор в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в тому, щоб виокремити і схарактеризувати особливості економічного виховання старших дошкільників засобом дидактичної гри.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Економічне виховання дошкільників є відносно новим напрямом дошкільної педагогіки. Згідно з Л. Лохвицькою, дошкільникам потрібно надавати економічні та споживчі знання з метою формування повноцінного і всебічного їх виховання та успішної економічної соціалізації, яка відбувається в умовах закладу дошкільної освіти [5].

Аналіз наукової літератури з окресленої проблеми засвідчив декілька підходів до економічного виховання дошкільників: системний, аксіологічний, діяльнісний та комплексний. Перед закладами дошкільної освіти стоять такі завдання стосовно економічного виховання: 1) забезпечення отримання дошкільниками необхідних економічних знань у межах їхнього життєвого досвіду; 2) формування вміння використовувати доречно набутий економічний досвід в ігровій та трудовій діяльності дітей, побутових ситуаціях, 3) використання необхідної інформації [3].

Економічне виховання дошкільників можна проводити в три етапи: орієнтовно-адаптивний, діялісно-поведінковий, діялісно-творчий. Перший етап спрямований на ознайомленні дітей з економічною сферою життєдіяльності. Другий етап направлений на усвідомлення дошкільниками власного економічного досвіду. На останньому етапі формуються вміння самостійно поповнювати власний економічний досвід, який може набуватися в процесі проведення дидактичної гри економічного напрямку [1].

Одним із засобів економічного виховання дітей є дидактичні ігри. Дидактична гра є засобом навчання, який можна використовувати для надання певних знань, а також їх закріплення. Під час дидактичної гри дитина опиняється в таких умовах, де вона має можливість самостійно, без сторонньої допомоги, діяти і здобувати власний економічний досвід. Дидактична гра надає можливість виконувати завдання безліч разів, програвати їх за потреби повторно. Особливістю дидактичної гри є те, що вона містить завдання, які є емоційно насиченими, що приваблює дошкільників та становить процес гри захоплюючим та цікавим. Саме емоційна насиченість гри сприяє отриманню нового економічного досвіду [6].

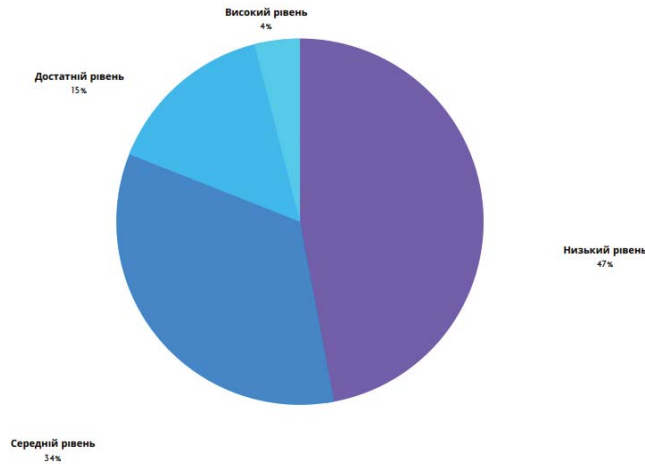
На думку Ю. Кулагіна, в закладі дошкільної освіти потрібно використовувати економічні ігри [4]. За допомогою економічної гри у дошкільників можна формувати економічне мислення, фінансову грамотність та навчити правильно приймати управлінські рішення. Крім економічних

ігор, можна використовувати сюжетно-рольову гру в процесі економічного виховання. Головною ціллю сюжетно-рольової гри є надання можливості дошкільникам відпрацювати особисті економічні знання в різних змодельованих життєвих ситуаціях. Під час дидактичної гри вихователь повинен ставити чіткі, економічно грамотні запитання, які дадуть можливість дошкільникам навчитися обґрунтовувати та висловлювати власну точку зору. Під час дидактичної гри з економічного виховання діти отримують позитивні емоції, які стимулюють їхню пізнавальну активність. Таке поєднання навчальної та ігрової мети допомагає ефективно формувати економічну вихованість у процесі економічного виховання.

Ми виконали дослідження особливостей економічного виховання дошкільників. Дослідження проводили на базі закладу дошкільної освіти № 17 із залученням 16-ти дітей старшого дошкільного віку і вихователів цього ж закладу. Дослідження передбачало вивчення особливостей роботи вихователів з питань економічного виховання дітей та безпосереднє діагностування дітей. З вихователями закладу дошкільної освіти ми провели зустріч-дискусію, під час якої обговорили чимало питань з тематики нашого дослідження. Зокрема, про форми та методи роботи з економічного виховання, про наявність тем економічної спрямованості на заняттях, частоти проведення занять економічного спрямування. Стосовно дітей, ми провели дидактичні ігри на економічні теми, зокрема, «Що таке гроші?», «Роль грошей у діяльності людини», «Звідки «приходять» гроші?», «Сімейний бюджет», «Комунальні послуги» та інші, які допомогли нам з'ясувати реальний стан економічного виховання дошкільників, отже, визначили, що результатом економічного виховання є формування економічної вихованості. Також виділено такі компоненти економічної вихованості старших дошкільників, як когнітивний та діяльнісний. Показником когнітивного критерію є рівень володіння дошкільниками економічними поняттями. Діяльнісний компонент передбачає прояв дошкільниками відповідних навичок економічної поведінки в процесі гри.

Відповідно до визначених компонентів та показників визначено рівні економічної вихованості старших дошкільників: низький, середній, достатній та високий. Ми їх визначали за допомогою анкетування та спостереження. Здобуті результати подано у Діаграмі 1.

За результатами констатувального етапу виявлено, що 47 % дошкільників мають низький рівень економічної вихованості; 34 % – середній; достатній – 15 % респондентів; високий рівень – 4 % респондентів. Отримані результати вимагали проведення відповідних заходів, зокрема розроблення програми економічного виховання дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

Діаграма 1. Рівні економічної вихованості старших дошкільників на констатувальному етапі дослідження

Для покращення рівня економічного виховання дошкільників у рамках нашого дослідження ми розробили програму економічного виховання «Економічна обізнаність» для дітей старшого дошкільного віку. Метою програми економічного виховання засобами дидактичної гри є розвиток економічної вихованості та економічної культури старших дошкільників. Завдання програми економічного виховання засобами дидактичної гри полягають у такому:

- 1) розвиток економічних знань (усвідомлення та розуміння змісту економічних понять; розуміння економічних процесів, які відбуваються в житті кожної родини; визначення ролі роботи в житті кожного);
- 2) розвиток економічної свідомості (формування елементарного рівня економічної грамотності, яка потрібна для успішної економічної соціалізації);
- 3) розвиток економічного мислення;
- 4) розвиток економічних якостей (розвиток відповідальності, активності, підприємливості, цілеспрямованості; вміння критично мислити; знаходити недоліки та шляхи їх вирішення тощо).

У рамках цієї програми виділено три етапи економічного виховання старших дошкільників засобом дидактичної гри: підготовчий, основний, аналітичний.

Підготовчий етап передбачає визначення стану сформованості економічної вихованості дошкільників, яка є результатом економічного виховання. За цими результатами на початковому етапі відбувається розробка

комплексу дидактичних ігор з економічного виховання. Під час розробки дидактичної гри дотримано всіх правил та витримано всіх структурних компонентів гри: дидактична задача, ігрові завдання, ігрові дії та ігрові правила.

Дидактична задача зумовлює направленість змісту гри на процес виховання дошкільників. Другий структурний компонент – ігрові завдання – визначають та спрямовують дії дошкільника, які направлені на вирішення поставленого завдання. Ігрові дії – це активність дошкільників під час ігрової діяльності. Ігрові правила потрібні для визначення того, що і як робити дитині. Саме правила допомагають дошкільнику керувати своєю поведінкою. Розробка дидактичної гри передбачає визначення мети гри відповідно до дидактичних задач; ролі гри в системі навчання та час її проведення; підбір і підготовка відповідного обладнання для проведення гри. Перед проведенням гри вихователь визначає кількість дітей, які у ній задіятимуться.

Реалізація програми економічного виховання засобом дидактичної гри передбачає дотримання певних умов: професійність самого вихователя; активність кожної дитини; самостійність кожної дитини; кожна гра має бути емоційно насиченою; залучення батьків до співпраці з вихователями щодо економічного виховання дітей; наявність доброзичливої атмосфери.

Професійність самого вихователя передбачає, що він є компетентний з питань економічного виховання та ознайомлений з програмами, які застосовують в освітньому процесі ЗДО.

Кожна дитина повинна отримати конкретну роль та відповідно діяти. Не повинно бути дітей, які просто спостерігають за процесом гри. Більше того, в процесі різних ігор діти повинні мінятися ролями.

Самостійність кожної дитини означає, що під час гри всі ігрові завдання повинен виконувати дошкільник, а вихователь допомагати йому за необхідності, але не виконувати завдання за дошкільника.

Наявність доброзичливої атмосфери передбачає переважання сприятливого соціально-психологічного клімату, в якому дошкільники зможуть повністю розкритися.

Ми визначили головні вимоги до методики реалізації дидактичних ігор з економічного виховання: дидактична гра повинна позитивно впливати на особистісний розвиток кожної дитини дошкільного віку; у розробці гри в її основі має бути принцип повної реалізації пізнавальної діяльності дошкільника; виразність проведення гри; вихователь повинен включатися в гру разом з дітьми; гра повинна поєднувати ігрові мотиви та навчальні; всі дидактичні матеріали повинні бути зрозумілими та простими для дошкільників.

Розроблені дидактичні ігри реалізуються на основному етапі нашої програми. Проведення власне дидактичної гри охоплює декілька кроків.

Кожен крок має свої дидактичні завдання. Перший крок проведення гри передбачає підготовку до її проведення. Під час цієї підготовки вихователь повинен зацікавити дошкільників процесом гри, викликати бажання приймати участь у грі. Вихователь повинен ознайомити дітей з сутністю гри, дидактичним матеріалом, який використовується. Усе вищеописане відбувається за допомогою бесіди, під час якої діти можуть поставити запитання, якщо вони виникають. Вихователь розподіляє ролі, пояснює хід та правила гри. Вихователь повинен звернути увагу дітей саме на виконання правил гри.

Другий крок проведення гри передбачає саме реалізацію гри. Під час реалізації гри вихователь повинен виконувати не лише роль фасилітатора, а й активно брати участь у грі разом з дітьми.

Третій крок визначає аналіз проведеної гри та її відповідність дидактичним задачам, досягнення мети. Тут потрібно визначити, що було складним для дошкільників, або, що було простим у виконанні, щоб його ускладнити.

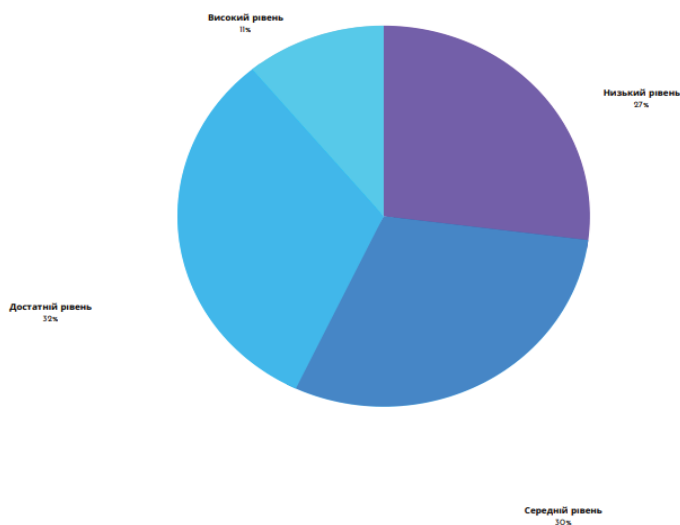
Отже, розроблена програма економічного виховання передбачає використання дидактичних ігор. Для ефективності програми її потрібно реалізовувати в три етапи та дотримуватися вимог, описаних вище.

Для прикладу наведемо одну з дидактичних ігор, які можна використовувати з теми економічного виховання. Назва дидактичної гри «Наші потреби». Метою дидактичної гри є усвідомлення дітьми сутності поняття «потреба» та того, що є потреби, які мають першочергове значення, а є потреби із другорядним значенням. Суть дидактичної гри полягає в тому, щоб дошкільники, сходявши в магазин, купили основні продукти, які потрібні для того, щоб нагодувати гостей. В магазині були такі групи товарів: овочі, фрукти, м'ясні вироби, шоколадні вироби, іграшки. Перед початком гри їм було повідомлено, що таке потреба, які потреби бувають. Усі потреби було показано наочно на картинках для кращого запам'ятовування. Дидактичною задачею гри є усвідомлення правильного відношення до предметів оточуючого світу. Ігрове завдання було таким – дошкільнику потрібно було нагодувати гостей приготовленими стравами. Ігрові дії полягали в тому, щоб сходити в магазин, купити продукти і з цих продуктів приготувати обід, щоб пригостити гостей. Основними правилами гри було те, що кожен дошкільник мав обмежену кількість грошових коштів, які може витратити. Тому під час розрахунку в магазині вони повинні це враховувати. До магазину за покупками можна було сходити лише один раз. Після проведення дидактичної гри з дітьми було проаналізовано, чи правильно вони купили продукти, чи деякі були зайвими.

Після проведення гри відбувається її аналіз та виконується саморефлексія вихователя. Це все відбувається на третьому етапі програми

економічного виховання дошкільників засобами дидактичної гри. Вихователь оцінює якість та ефективність проведення дидактичної гри. Після реалізації усіх блоків програми відбувається повторне дослідження результатів економічного виховання, тобто економічної вихованості. Після цього відбувається зіставлення отриманих даних до та після програми економічного виховання. Пишуться відповідні висновки та надаються рекомендації з економічного виховання дошкільників.

Для того, щоб перевірити ефективність запропонованої програми, було проведено контрольний етап дослідження, результати якого подано в Діаграмі 2.

Діаграма 2. Рівні економічної вихованості дошкільників на формувальному етапі дослідження

За результатами контрольного етапу дослідження бачимо збільшення достатнього (з 15 до 32 %) та високого (з 4 до 11 %) рівнів економічної вихованості старших дошкільників. Відповідно, зафіксовано зниження відсотків респондентів, які мали низький (з 47 до 27 %) та середній (з 34 до 30 %) рівні. Збільшення відсоткової кількості старших дошкільників з достатнім та високим рівнем економічної вихованості засвідчує ефективність запропонованої нами програми.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Економічне виховання дошкільників полягає в усвідомленні економічних процесів та економічних понять у межах їхнього життєвого досвіду та вмінні застосовувати ці знання на практиці. Економічне виховання можна виконувати в три етапи: орієнтовно-адаптивний, діяльнісно-

поведінковий, діяльнісно-творчий. Для економічного виховання дітей дошкільного віку варто використовувати дидактичні ігри. В процесі дидактичної гри дошкільник опиняється в таких умовах, де він має можливість самостійно, без сторонньої допомоги, діяти і здобувати власний економічний досвід. Ми розробили програму економічного виховання «Економічна обізнаність» для дітей старшого дошкільного віку, метою якої був розвиток економічної вихованості та економічної культури старших дошкільників. Завдання програми економічного виховання засобами дидактичної гри полягали в розвитку економічних знань, економічної свідомості, економічного мислення, економічних якостей. Результати констатувального та контрольного етапів дослідження свідчать про ефективність запропонованої програми з економічного виховання в умовах закладів дошкільної освіти. Перспективами дослідження може стати використання інших засобів, наприклад, художньої літератури для економічного виховання старших дошкільників.

1. *Боршуляк Т. М.* Економічне виховання дітей дошкільного віку: моніторинг компетенцій. К-П. 2016. 80 с.

2. *Залізник А.* Економічна соціалізація дошкільників. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2018. Вип. 59. С. 52–58.

3. *Іванчук С. А., Бонзарєва Н. С.* Проблема економічного виховання в теорії дошкільної педагогіки. Молодий вчений. 2017. № 10. С. 30–34.

4. *Кулагіна Ю.* Гра як засіб формування економічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія. 2019. № 63. С. 34–52.

5. *Лохвицька Л.* Формування споживчих знань як чинник соціалізації дітей дошкільного віку. Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 6. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. 2009. С. 97–102.

6. *Покась Л. А.* Дидактичні ігри з економіки в гімназії та ліцеї. Молодий вчений. 2019. № 5(2). С. 447–452.

Стаття: надійшла до редколегії 09.03.2022

доопрацьована 24.03.2022

прийнята до друку 10.04.2022

**ECONOMIC EDUCATION OF SENIOR PRESCHOOLERS
BY MEANS OF DIDACTIC GAME****Galina Boyko¹, Olena Tanchin²***Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*¹*galyna.boyko@lnu.edu.ua;*²*Olena.Tanchyn@lnu.edu.ua*

The article deals with the economic education of senior preschoolers. The essence of the concept of “economic education” from the standpoint of domestic and foreign scholars is analyzed. It was determined that the economic education of preschoolers presupposes the existence of the established consistent relationship between its main structural components such as knowledge, skills and actions. The article describes the tasks (ensuring that preschoolers receive the necessary economic knowledge within their life experience; the formation of the ability to use relevant economic experience necessary information in a child’s playing, studying, household situations) and stages (indicative-adaptive; activity-behavioral; activity-creative) of economic education of preschoolers. The use of didactic games as a means of economic education is analyzed. It is argued that a didactic game is a learning tool which can be used to provide certain knowledge, as well as their consolidation. In the process of didactic play preschoolers have the opportunity to act independently and without outside help gain their own economic experience. Through economic play, preschoolers can develop economic thinking, financial literacy and learn to make managerial decisions. It was concluded that the result of economic education is the formation of economic knowledge, skills, and experience. *The components of economic education of senior preschoolers were identified: cognitive and activity.* The research presents the author’s original didactic game on the peculiarities of forming the preschoolers’ ideas of primary and secondary needs in economic education. It substantiates the didactic tasks, game tasks and rules, as well as the essence of didactic game on economic education. The effectiveness of the proposed program on economic education of senior preschoolers in preschool education institutions is proved.

Keywords: economic education, needs, consumer, preschool children, didactic game, didactic task, preschool institution.